

Думається, нікому не потрібно доводити, що проблема формування громадянського суспільства в нинішній період розвитку Української держави є дуже актуальною. Якщо для західних держав воно стало логічним наслідком всього їхнього попереднього історичного розвитку, то для нашої молоді держави – це, швидше, бажання, мета, зразок, навіть суспільна мрія, але не частина власного досвіду, тому немає сумніву, що інститут "громадянського суспільства" потребує детального дослідження: вивчення і засвоєння досвіду інших народів, пошуку своїх власних шляхів, запозичення позитивних зразків зі сторони з врахуванням своїх національних традицій. Неабияке значення щодо вказаної проблематики має наукове видання доктора філософських наук Марії Григорівни Патеї-Братасюк і Тетяни Іванівни Довгунь¹.

У дослідженні досить докладно аналізується громадянське суспільство як суб'єкт історичного поступу, його сутність, структура та внутрішні механізми існування; особливості взаємодії громадянського суспільства й держави. Зокрема, автори визначають громадянське суспільство як найоптимальнішу на даний час форму суспільної організації, яка наділена гуманістичними ознаками та є базою демократизації суспільного життя. Це суспільство соціального партнерства та консенсусу, яке має складну структуру та внутрішній механізм існування. Будучи багаторівневою системою, воно дозволяє певною мірою задовольнити інтереси особи, претендує на роль гаранта стабільності суспільного середовища, передбачає вплив на управлінські структури, але не прагне підмінити їх. Воно базується на високій активності індивіда у боротьбі за свої права, виступає підґрунтям демократичної форми держави.

Досить докладно висвітлена генеза ідеї громадянського суспільства у світовій духовній культурі, починаючи від думок Платона, детально зупиняючись на працях власне творців цього поняття, зокрема Г. Гроція, Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Ш. Монтеск'є, В. фон Гумбольдта тощо. Авторі не упустили також розробку теоретичних положень громадянського суспільства І. Канта та Ф. Гегеля. Особливо увагу приділено також теоретичним обґрунтуванням і думкам сучасних

¹ Патеї-Братасюк М., Довгунь Т. Громадянське суспільство: сутність, генеза ідеї, особливості становлення в умовах сучасної України. – Тернопіль, 1999. – 254 с.

дослідників, які всі сходяться на ідеї, що громадянське суспільство є дуже позитивним надбанням людської історії, виступає загальнолюдською цінністю, поряд із такими суспільними інститутами, як демократія, правова держава, національна культура, індивідуальна свобода тощо.

Окремий розділ присвячено питанням творення громадянського суспільства як нагальної проблеми українського сьогодення. У ньому розглянуто взаємодію громадянського суспільства та держави в суспільно-політичній, філософській та правничій думці України; національне відчуження як негативний чинник реалізації ідеї громадянського суспільства та національної держави в сучасній Україні; особливості становлення економічних підвалин його функціонування.

Слід погодитися з авторами в тому, що правова держава і громадянське суспільство для нас далеко не самоціль, а засіб забезпечення людського й гідного життя для громадян. Нам не потрібна будь-яка і за будь-яку ціну держава. Невже нам уготовано лише боротися за вільну Україну, а проголосивши – не знати, що з нею робити? Нам треба мати державу з демократичною сутністю, народну, гуманну. Особливо, щоб наша держава сприяла самоствердженню і самореалізації людини, відкривала нові шляхи для розвитку особистості. А це можливо лише в державі з розвинутим громадянським суспільством, яке передбачає активізацію населення, залучення його до процесів управління, створення умов для об'єднання свідомих індивідів у боротьбі за ствердження у реальному житті вже проголошеної державою прав людини.

Особливу увагу слід звернути на третій розділ, в якому досліджені проблеми ствердження правових засад функціонування громадянського суспільства в посттоталітарній Україні, і зокрема: правове поле сучасної України і проблема формування громадянського суспільства; громадянське суспільство та правова держава як знаряддя самореалізації індивіда; праворозуміння посттоталітарної України.

На думку авторів, одним з найважливіших аспектів проблеми формування громадянського суспільства в Україні є проблема зміни типу праворозуміння в сучасному суспільстві, тобто відмови від старого типу, який добре був втілений у радянській дійсності й є домінуючим сьогодні у масовій свідомості. Авторі пропонують утвердити в сьогоденному бутті правовий принцип формальної рівності – без цього суспільство не може бути позбавлене свавілля та насильства. Це надасть можливість самим змінити нинішню ситуацію. Лише ми, громадяни, об'єднавшись, зуміємо захистити свою людську й громадянську гідність, стати суспільством власників, що цінують власність і свободу як основні засади

самореалізації, самоствердження кожного та поставимо існуючий бюрократичний апарат у рамки цивілізованості, на службу громадянину й громаді.

Мабуть цих аргументів достатньо для того, щоб визначити інноваційну значимість і високий рівень пропонованого наукового дослідження. Безсумнівно, не всі питання висвітлені в однаковій мірі, не всі висновки авторів достатньо аргументовані, є в ньому і деякі спірні положення, але все це, як правило, притаманне будь-якій дійсно творчій науковій праці. А те, що праця має дослідницький, з наукової точки зору, характер, не викликає ніякого сумніву. Праця, безперечно, витрала би від того, коли б у ній був зроблений порівняльний аналіз становлення та розвитку громадянського суспільства в інших країнах. Це було б цікавим, як для окремого читача, так і для всього загалу, а тому можливо, у майбутньому стане темою багатьох дисертаційних досліджень.

Дана праця розрахована на студентів, науковців і буде, безперечно, корисною для більшості свідомих громадян, адже чимало пересічних українців нічого не знають про інститут "громадянського суспільства", тож і не можуть долучитися до його ефективного формування в Україні. Справа в тому, що в роки радянської влади ми майже не з'ясували цього терміну, його ніби не існувало, а якщо і згадувалося, то, як правило, з критичних позицій. Нині всім українцям необхідно виробити нові сприйняття, світогляд правового, демократичного суспільства, за яким живе все прогресивне людство. Стосовно, зокрема, юристів, державотворців, то вони мають реальну можливість, опановуючи правову науку, відразу ж засвоїти основні вихідні позиції, за якими потрібно формувати громадянське суспільство і правову державу. "Громадянське суспільство" – під такою назвою в Юридичному інституті Тернопільської академії народного господарства професором кафедри теорії держави і права Марією Братасюк читається спеціальний навчальний курс. Адже саме на цій соціально організованій структурі лежить функція забезпечення і захисту прав людини, гаранта політико-економічної стабільності суспільства, засобу здійснення демократичних засад життя.

Наукова розробка Патеї-Братасюк М., Довгунь Т. Громадянське суспільство: сутність, генеза ідеї, особливості становлення в умовах сучасної України є однією з перших в українській юридичній науці ґрунтовною монографічною працею, яка присвячена аналізу й висвітленню сутності громадянського суспільства, а також особливостям його становлення в сучасній Україні. Її внесок у дослідження проблем теорії держави і права та філософії права є значним. Бажаємо авторам нових здобутків у їх наукових пошуках.

Короткі відомості про авторів

Братасюк Марія Григорівна, доктор філософських наук, професор кафедри теорії держави і права Юридичного інституту ТАНГ.

Кравчук Микола Володимирович, кандидат юридичних наук, доктор права УВУ, доцент завідувач кафедри теорії держави і права Юридичного інституту ТАНГ, відповідальний редактор наукового збірника ЮІ ТАНГ.

Паньків Євген Васильович, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії держави і права Юридичного інституту ТАНГ.

Гомотюк Оксана Євгенівна, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри українознавства ТАНГ.

Сливка Степан Степанович, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії та історії держави і права Львівського інституту внутрішніх справ.

Кельман Михайло Степанович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Львівського інституту внутрішніх справ.

Кобецька Надія Романівна, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника.

Панкевич Іван Миронович, кандидат юридичних наук, доцент, Львівського національного університету ім. Івана Франка.

Череватюк Вікторія Богданівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії держави і права Юридичного інституту ТАНГ.

Братасюк Віктор Миколайович, стажист-дослідник кафедри теорії держави і права Юридичного інституту ТАНГ, аспірант кафедри теорії та історії держави і права Запорізького державного університету.

Бульба Оксана Юріївна, аспірантка інституту держави та права ім. В.М. Корсенького НАН України.

Грабова Ганна МIRONIVNA, стажист-дослідник, здобувач кафедри теорії держави і права Юридичного інституту ТАНГ.

Клименко-Мудрий Ярослав Вікторович, аспірант кафедри теорії та історії держави та права Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України.

Кравчук Клавдія Георгіївна, старший викладач кафедри міжнародного і господарського права Юридичного інституту ТАНГ, здобувач кафедри теорії